

באר ישעקב

גליון ב'
פרשת נח תשפ"ג

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש החסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

שליחות במלאכת שבת

שיטת הסמ"ג שאיסור אמירה לעבו"ם הוא מן התורה - מדוע איסור אמירה לעבו"ם אינו מצד שליחות - דעת הבית מאיר והחתם סופר שבמלאכת שבת לא שייך שליחות עבירה - החולקים על יסוד זה - חילוק הכתב סופר בין שליח גוי לשליח ישראל - משלח שעשה מלאכה יחד עם שלווחו - משלח שליח שהוא ספק גדול לעשות מלאכה - שלח שני שלווחים שכל אחד יעשה חצי שיעור - פטור שליחות בשבת מצד שנים שעשאוהו - חילוק בין שנים שעשאוהו למשלח ושלווחו - חילוק בין השליח למשלח בזה - טעם שהבית דין פטורים מגולות כששליח בית דין המית - חילוק בין שנים שעשאוהו כשבת לרציחה

בין במלאכתו בין במלאכת העושה עצמו. ואם אחרים הללו גוים, אין אנו מזהירים בתורה על מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו, כמו שאמרו אמירה לגוי שבות, וזה דבר מבואר בגמרא, עכ"ל. ושוב הביא את דברי המכילתא הנ"ל, אך כתב שזה ודאי אינו אלא אסמכתא בעלמא.¹

מדוע אין איסור אמירה לעבו"ם מצד שליחות

בעצם דין אמירה לנכרי - להאמור שאינו אלא שבות - יש לעיין, מדוע באמת הוצרכו חכמים לחדש דין מיוחד בזה לענין שבת, ומדוע אין בזה איסור מצד שליחות, שהרי שולח את הגוי לעשות בשבילו את המלאכה. ואף שאין שליח לדבר עבירה, הרי נתבאר בבבא מציעא (י:) שאין שליח לדבר עבירה

דעה זו, שאסור מן התורה לומר לגוי לעשות מלאכה לישראל, היא דעת הסמ"ג (ל"ת עה), הביאו הבית יוסף (או"ח סי' רמד). ומקור דבריו הוא מהמכילתא (מסכתא דפסחא ט): 'כל מלאכה לא יעשה בהם (שמות יב, טז), לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך'. אמנם הוא דעת יחיד, אך בגמרא (שבת קג) מבואר שאמירה לנכרי שבות, וכן פסק הרמב"ם (הל' שבת פ"ו ה"א) שאין איסור זה אלא מדברי סופרים, וכן דעת כל הפוסקים.

אמנם רש"י (שמות יב, טז) כתב: 'כל מלאכה לא יעשה בהם - אפילו על ידי אחרים'. והרמב"ן (שם) תמה עליו, ו'לא הבינותי זה, שאם האחרים האלו ישראל, הם עצמן מזהרין עליה, ואין אני מזהר במלאכתי שלא תעשה על ידו, אלא שאם מטעה אותו באסור, מזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד),

האור החיים הקדוש (שמות לה, ב) כתב ליישב בכמה אופנים הטעם שהזכירה התורה ענין המלאכה בששת ימים, לפני שהזהירה על השבת: 'ששת ימים תעשה מלאכה ויום השביעי יהיה לכם קדש'. שלכאורה, מה שהזכיר הכתוב את מלאכת ימי החול אין בזה צורך, שהרי אין מצוה בעשיית מלאכה בששת ימי המעשה, אלא בשביתה ממלאכה ביום השביעי.²

ובאחד האופנים כתב, 'או ירצה הכתוב לאסור מלאכת שבת בין על ידי עצמו בין על ידי גוי, והוא אומר שששת ימים תעשה בציר"י תחת התי"ו, פירוש, תהיה נעשית, אבל ביום השביעי אפילו על יד אחרים אין לך לעשות'. ומסיק 'זהו כהאומר אמירה לגוי אסורה דבר תורה'.

¹ וראה בפנים יפות (שם) שמבאר כוונת רש"י, ש'אחרים' היינו גר תושב או עבד כנעני של ישראל שעדיין לא נימול, שמלאכת עצמו מותר לעשות, אבל מלאכת רבו לא. וראה בהמשך דבריו ביאורים נוספים בכוונת רש"י.

ששת ימי המעשה.
² והריב"א ודעת זקנים (שם) כתבו שגם רש"י לא נתכוון לזה אלא בתורת אסמכתא. אך הרא"ם (שם) כתב שלדעת רש"י אמירה לעבו"ם היא מדאורייתא, וכדעת הסמ"ג.

א) בתחילה פירש האור החיים, שאם יהיה יום השביעי קודש, יתברכו מעשיו בששת ימי המעשה, ותעשה מלאכה הצריכה לך בששת ימים. עוד פירש, שהשבת היא קיום העולם, ואם לא ישמרו את השבת, לא יתקיימו

פנינים

לא אמר טל ומטר ושוב חזר ואמר טל ומטר לפני ז' חשון

ומטר וחזר ואמר ברך עלינו עם טל ומטר, מכל מקום אם אמר את הברכה כתיקונה, אינו מקלקל בזה כשחוזר שוב על הברכה ומוזכר בה טל ומטר שלא בזמנו.

עוד מתבאר מתוך הוראת החזון איש, שסבר שאין לחלק בין ימים שלפני ז' חשון לשאר הימים, אלא לעולם צריך לחזור אם הזכיר טל ומטר, גם אחר שמיני עצרת. וכן פסק הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר (קובץ מבית לוי חלק יז עמ' צט) למעשה.

אך הרבה פוסקים (שו"ת תורת חיים ח"ג ט"ג, ג, מובא בהגהות רבי עקיבא איגר או"ח סי' קיז; תהלה לדוד שם אות ב; וכן הכריע למעשה בהליכות שלמה פ"ח אות יח) סוברים שמאז שמזכירין גשמים, וכבר נחשב קצת זמן גשמים, אינו חוזר אם אמר טל ומטר, אף שעדיין לא הגיע ז' חשון. שהרי לכמה ראשונים (ריטב"א; מאירי תענית י; ארחות חיים הל' תפילה סי' קט בשם הרמב"ן) בזמן הזה שאין מצוין עולי רגלים, שואלין טל ומטר משמיני עצרת ואילך, ולא מז' חשון.

בספר דינים והנהגות (פ"ד אות כו) מביא, שהחזון איש נשאל במי שנזכר באמצע התפילה שלא אמר טל ומטר, וחזר לברך עלינו ואמר טל ומטר, ושוב נזכר שעדיין הוא לפני ז' חשון, ועוד לא הגיע זמן בקשת טל ומטר. והורה החזון איש, שצריך לחזור ולהתפלל תפילת שמונה עשרה, שבה ששאל טל ומטר אחר כך קלקל את תפילתו.

אולם הוראה זו מחודשת עד למאוד, שהרי בתחילה אמר ברכת ברך עלינו כתיקונה בלי להזכיר טל ומטר, ומה בכך שאמר אחר ברך עלינו עם טל ומטר, הרי לא גרע ממי שהזכיר אחרים בתוך תפילת שמונה עשרה שאין צריך לחזור ולהתפלל. ומבואר מפסקו של החזון איש, שמאחר שלמעשה אמר גם ברך עלינו עם טל ומטר שהוא סימן קללה, גרע יותר וקלקל בזה את תפילתו וצריך לחזור ולהתפלל.

ברם לולי דבריו היה נראה, שאף אמנם שמצינו שכשחוזר על הברכה שכבר אמר מתקן בזה את הברכה, כגון כששכח בימות הגשמים לומר טל

ישראל שלא נחשב שעשה מלאכה, והפטור הוא רק בשליח נכרי.

משלח שעשה מלאכה יחד עם שלוחו

במקום אחר כתב **הכתב סופר** (שם סי' מה) ביישוב דברי רש"י הנ"ל 'לא יעשה בהם - אפילו על ידי אחרים', שתמה עליו הרמב"ן כנ"ל. ורצה הכתב סופר לומר ככוונת רש"י, שלעולם 'אחרים' היינו ישראל, ומדובר באופן שהמשלח עושה מלאכה, ומצוה לאחר לעשות עמו ביחד בשליחותו, והשני מותר לסייעו שכן שנים שעשו מלאכה פטורים, נמצא שהמשלח עשה את כל המלאכה, שלפי הנ"ל שבמקום שאינו בר חיובא אין שליח לדבר עבירה הרי עשה גם את חלק השליח, וכאן הרי השליח אינו בר חיובא, שהרי מותר לו לסייעו, וזהו הכוונה שלא יעשה על ידי אחרים.

אלא שהכתב סופר מעיר, שלפי הבית מאיר הנ"ל לא שייך לומר כן, שאף אם אין השליח בר חיובא, מכל מקום אין המשלח חייב באופן זה, מאחר שבשבת החיוב הוא מנוחת גופו של הישראל, ולכן גם באופן זה פטור, שעל כל פנים נח ולא נעשית מלאכה שלימה על ידי ישראל, שכן כל אחד מהם לא יגע אלא בחצי מלאכה.

משלח שליח שהוא ספק גדול לעשות מלאכה

לכן מיישב הכתב סופר את דברי רש"י באופן אחר, שמדובר בשולח את מי שהוא ספק גדול ספק קטן. ומחדש שאף אם נאמר כדעת **הראשונים** (ראה תורת הבית בית ד שער א) שספיקא דאורייתא מן התורה לחומר, מכל מקום בספק גדול ספק קטן ספיקו לקולא, שאכן מי שהוא גדול ודאי, אסור לו להכניס עצמו בספק ועל זה גופו מצווה ועומד, אבל מי שהוא בספק שמא קטן הוא ומותר באיסורים ובמלאכת שבת, הרי הספק הוא על עיקר חיובו ויתכן שאינו בר חיובא כלל, ולכן לכולי עלמא אין עליו החיוב להחמיר מספק מן התורה, מאחר שעל זה גופא אנו דנים אם הוא בר חיובא וחייב להחמיר בספק.¹

לפי זה יוצא, שגדול השולח ספק קטן זה שמוותר לו לעשות מלאכה מספק, לא שייך בזה אין שליח לדבר עבירה משום דברי הרב, שהרי מותר לו לשליח לעבור מספק, אבל משלח זה אסור לו לשולחו, שמא הוא גדול, שהרי המשלח שהוא גדול הוא ודאי בר חיובא², ועליו להחמיר מספק שמא השליח הוא גדול, ויש שליח לדבר עבירה באופן זה, מאחר שהשליח אינו בר חיובא מספק כנ"ל, ועל זה כתב רש"י 'אפילו על ידי אחרים'.

כל פנים גבי שליח ישראל, ולא נקט סברא זו שמאחר שהעיקר הוא שביטת הגוף ולא שלא תיעשה המלאכה, לכן לא שייך שליחות בזה.

ובקהלות יעקב (שבת סי' נה אות ב) ובכרם חמד

(בא) העירו עוד, שמדברי **הנמוקי יוסף** (בבא קמא י. מדפי הרי"ף) מוכח שאינו סובר כדעת הבית מאיר והחתם סופר. שכן הקשה שם בסוגיא דאשו משום חציו, איך מותר להדליק נר מערב שבת שידלק בשבת, הרי אשו משום חציו, ונחשב כאילו מדליק בשבת עצמה. ולפי הבית מאיר והחתם סופר אין מקום לקושיא זו, שמה בכך שהנר דולק בשבת, הרי גוף האדם נח ממלאכה. ומוכח שסובר הנמוקי יוסף, שאם המלאכה מתייחסת אליו נחשב כמחלל שבת, אף הוא עצמו נח, ואם כן שייך שליחות גם בחילול שבת.

חילוק הכתב סופר בין שליח גוי לשליח ישראל

גם בשו"ת **כתב סופר** (או"ח סי' מא) הביא את דברי הבית מאיר, והוסיף לבאר את דבריו, שהוא כעין דברי **התוספות רי"ד** (קידושין מב:) הידועים, שבמצוות שבגופו לא שייך שליחות, שקפידת התורה היא שיהיה לאיש זה תפילין על גופו, ולכן לא יועיל מה שהשליח יניח תפילין בשבילו, שכן סוף כל סוף לא היו תפילין על גופו. ואם כן הוא הדין בשבת, שמאחר שקפידת התורה היא שגופו של ישראל יניח בשבת, אם כן כל שעשה על ידי נכרי לא שייך בזה שליחות, שהרי גופו של ישראל נח.

לפי זה רצה הכתב סופר לומר, שאם שלח ישראל מומר לחלל שבת, שאין בזה שליחות. ואף אם בכל התורה יש שליחות לדבר עבירה במומר, שכן ידוע שוודאי יקיים את השליחות, ולא שייך בזה סברת דברי הרב, (ראה **תוספות** בבא קמא עט. ד"ה נתנו; ביאור הגר"א חו"מ סי' שפ"ט ס"ק פו), מכל מקום בשבת אין זה שליחות, שהרי גוף המשלח נח.

אך שוב כתב הכתב סופר, שסברא זו של הבית מאיר לא שייכת אלא כשעשה על ידי נכרי, שבזה לא שייך שליחות בשבת, מאחר שסוף סוף לא עשה ישראל מלאכה בשבת. אבל העושה על ידי ישראל, הרי גופו של ישראל לא נח בשבת, ומאחר שעושה בשליחותו של המשלח, הרי זה כאילו המשלח עשה את המלאכה.

מבואר בדבריו שהבין הבנה מחודשת בדברי הבית מאיר, שאין הכוונה כפשטות הנראה בדבריו, שהעיקר הוא שגוף המשלח שבת, ואם כן אינו חייב אף אם השליח עשה בשבילו, אלא כל שנעשה בשבילו על ידי ישראל והיה גוף של

המשלח פטור נאמר רק באופן שהשליח בר חיובא בדבר זה ששלחו המשלח, אבל באופן שהשליח אינו בר חיובא, שלא שייך בזה הסברא של דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, המשלח חייב, ואם כן מדוע לא יאסר הישראל בכל אמירה לנכרי משום שליחות, הרי הנכרי אינו בר חיובא ולא שייך בזה אין שליח לדבר עבירה, ואם כן נאמר ששלוחו כמותו.

אך לפי מה שקיימא לן (קידושין מא:) שאין שליחות לגוי, לכאורה לא קשה מידי, שלא שייך לאסור הישראל באמירה לעכו"ם משום שליחות, מאחר שאין שליחות לגוי. ובשולח ישראל לחלל את השבת גם כן לא שייך לחייב משום שליחות, שכן השליח בר חיובא, ואין שליח לדבר עבירה.³

אולם עדיין יש לעיין, לפי מה שכתב רש"י (בבא מציעא עא: ד"ה אבל אנו) שאף שאין שליחות לעכו"ם, מכל מקום לחומר יש שליחות. ואף אם אין דין זה אלא דרבנן, עדיין יש לעיין מה צריך לחדש איסור של אמירה לעכו"ם, שיתכן שהוא חידוש רק בהלכות שבת⁴, תיפוק ליה מצד שליחות, שכן לחומר יש שליחות לנכרי. ואין שליח לדבר עבירה לא שייך כאן כאמור, שכן גוי אינו בר חיובא. וכן הקשה בשו"ת **פני יהושע** (י"ד סי' ג).

דעת הבית מאיר והחתם סופר שבמלאכת שבת לא שייך שליחות לעבירה

אמנם **הבית מאיר** (אבן העזר סי' ה, על הרמ"א סעי' ד) יצא לחדש, וכן כתב בשו"ת **חתם סופר** (או"ח סי' פד⁵; ח"ו סי' כד), שלגבי איסור שבת לא שייך לחייבו משום שליחות. שדווקא בעבירה שהמעשה מצד עצמו מתועב בעיני המקום, כגון סירוס או חסימה, בזה יש לאסור משום שליחות לנכרי, שהעבירה מכל מקום נעשתה. מה שאין כן במלאכת שבת, שהאיסור הוא על מנוחת גופו של הישראל, כפי שכתוב (שמות כג, יב) למען ינוח, והמלאכה מצד עצמותה יתכן שאין בה עבירה⁶, נמצא שהגוי שעשה מלאכה בשליחות עבור הישראל, לא שייך לחייב את הישראל עבור זה, שכן מכל מקום גופו של הישראל נח. והגוי עצמו לא שייך בו מלאכה כלל, ואדרבה בן נח ששבת חייב מיתה. ולכן מצד שליחות לא היה שייך לאסור אמירה לעכו"ם.

החולקים על יסור זה

ברם, דבר זה אינו מוסכם על כל האחרונים. וכדוגמת **הפנים יפות** (בא, הובא למעלה הערה ג) שכתב שבשלח שליח ישראל לחלל שבת והוא שוגג יש שליח לדבר עבירה, הרי שלא חילק בין שבת לשאר איסורים לענין שליחות על

ג) ולפי זה כשהוא שוגג, שלא שייך בזה אין שליח לדבר עבירה, כפי שכתבו התוספות (קידושין מב: ד"ה אמאי; בבא קמא עט. ד"ה נתנו) שלא שייך בזה סברת 'דברי הרב', אכן המשלח חייב, ולפי זה מבאר **הפנים יפות** (שם) בעוד אופן את דברי רש"י הנ"ל בהערה הקודמת 'אפילו על ידי אחרים', שהכוונה אכן בשליח ישראל כשהוא שוגג, שהמשלח עבור משום חילול שבת כומש, ולא רק משום לפני עור. וראה שם מה שכתב לבאר את דברי רש"י באופנים נוספים.

ד) בבבא מציעא (צג) נסתפקה הגמרא אם איסור אמירה לעכו"ם שייך רק באיסורי שבת שהוא איסור סקילה, או

שישראל אינו שובת.

ז) יסוד זה כתב הכתב סופר בכמה מקומות (ראה שם סי' ח; סי' די; סי' ט), שמי שהוא ספק גדול ספק קטן לכולי עלמא אין בזה ספיקא דאורייתא מן התורה לחומר. ומייסד את דבריו על פי הפני יהושע (קידושין סד), עיין שם.

ח) אבל לפני עור לא שייך באופן זה, שמאחר שהשליח יכול לעשות את המלאכה מספק, נמצא שאינו מכשילו, ורק מצד האיסור שלו עצמו חייב על ששלח את הספק דאורייתא.

שמא בכל איסורי תורה נאמרה איסור זה, גם באיסורי לאו. וראה **רא"ש** (שם פ"ז סי' ו) שכתבא מחלוקת הראשונים אין נפשט הספק.

ה) עיין שם שכתב: 'וכן הוא מוסכם בדעתו בלי ספק וכו', והסברתי זה בטוב, ולא אאריך עתה, כי כעת מצאתי הגאון בית מאיר כתב סוף סי' ה, והסביר זה התירוץ בעצמו'.

ו) עיין שם שהביא ראיה לכך, ממה שמותר מן התורה להעמיד קדירה על האש קודם השבת שתתבשל בשבת. הרי שאין האיסור במה שנעשית מלאכה, אלא במה

חילוק בין השליח למשלח בזה

איברא, שהחלקת יואב שם בעצמו מסייג חידוש זה, לומר שאין אומרים כן אלא כלפי המשלח, אבל השליח אינו נחשב כשנים שעשאוהו, שמאחר שהוא לבד עשה את המעשה נחשב הוא ליחיד העושה מלאכה. ורק לענין המשלח, אם מתייחסת אליו המלאכה, מכל מקום זה מתייחס גם לשליח שעשה את זה בפועל, ולכן כשדנים כלפי המשלח הרי זה נחשב שנים שעשאוהו. ובזה מיישב דברי הר"ן (קידושין מא:). במה שמבואר שם מקור לשליחות, מהפסוק (שמות יב: 1) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, וכי כל הקהל כולם שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד, מלמד ששלוחו של אדם כמותו. ומפרש הר"ן, שהקושיא היא איך יתכן שכולם ביחד שחטו את הקרבן, והרי קיימא לן (חולין כט:). שאין שנים שוחטים זבח אחד, ועל כרחק שלוחו של אדם כמותו.

ולכאורה אף אם שלוחו של אדם כמותו עדיין יקשה לפי הנ"ל, שאם שליחות היא כשנים שעשאוהו, נמצא ששנים שחטו את הזבח¹⁷. אך להנ"ל מיושב, שכאשר דנים לענין שחיטת הבהמה, דהיינו הפעולה שעשה השליח, נחשה הדבר כפעולה של אדם אחד, שרק לענין לחייב את המשלח נחשב שנים שעשאוהו¹⁸.

טעם שהבית דין פטורים מגלות כששליח בית דין המית

גם בספר פרי יצחק (ח"ב סי' טו) מצאנו כעין יסוד זה של החלקת יואב והקהלות יעקב, שהמשלח נחשב כשנים שעשאוהו. שכתב ליישב את קושיית הקצות החושן (סי' שמח ס"ק ד) על שיטת התוספות המובאת למעלה (הערה א) שאם השליח שוגג יש שליח לדבר עבירה, ממה שמבואר בגמרא (בבא קמא לב: מכות כב:) שאם השליח בית דין הוסיף רצועה אחת על המלקות ומת הלוקה, חייב גלות. והרי אינו אלא שלוחם של הבית דין, ויתחייבו הבית דין גלות מאחר שהם היו המשלחים שלו, ובשוגג יש שליח לדבר עבירה.

וכתב הפרי יצחק ליישב, על פי מה שמבואר בגמרא (בבא קמא י:). שהכוהן עשרה

אלא מדרבנן, ולכן הוצרכו לתקן תקנת שבות מיוחדת של אמירה לעכו"ם.

על פי חידושו הנ"ל, שהמשלח נחשב לשנים שעשאוהו, כתב החלקת יואב ליישב מה שנפסק (ש"ע או"ח סי' רסג סעי' יז), שמי שקיבל עליו שבת מבעוד יום, והוצרך לעשות מלאכה קודם זמן כניסת השבת, רשאי לומר לחבירו שיעשה מלאכה בשבילו. ולכאורה לפי הסוברים שבמקום שאין השליח בר חיובא יש שליח לדבר עבירה, הרי כאן אין השליח בר חיובא, שכן עדיין לא קיבל את השבת. וכן הקשה השלחן ערוך הרב (קונטרס אחרון שם אות כ').

אך לפי האמור מיושב, שכן כל ששלח שליח אינו אלא כשנים שעשאוהו, ושנים שעשאוהו אינו אסור אלא משום שבות, ועל שבות לא גזרו בין השמשות, וכל שכן שלא גזרו בזה כשקיבל עליו את השבת מוקדם, ולכן אין בזה איסור. ועיין שם מה שכתב עוד לבאר על פי חידוש זה.

חילוק בין שנים שעשאוהו למשלח ושלוחו

ברם, לולא דבריהם היה נראה שוודאי אין זה דומה כלל לשנים שעשאוהו, שהרי טעם הפטור של שנים שעשאוהו הוא משום שכל אחד נחשב למסייע לשני ולא כעושה כל המלאכה. וכאן לא שייכת סברא זו, שהרי המלאכה כולה מתייחסת גם לשליח וגם למשלח, שכל אחד עשה מצידו מעשה גמור, והרי גם בזה אינו יכול וזה אינו יכול קיימא לן ששניהם חייבים כנ"ל, מאחר והמלאכה כולה מתייחסת לכל אחד מהם, ואם כן כל שכן בנידון דידן שכל אחד עשה מעשה שלם ממש, שוודאי יש לומר שלכולי עלמא חייבים. וגם הקהלות יעקב שם כתב שיש לחלק בזה, ולא כתב כן אלא לעורר לפני תלמידי חכמים שיעיינו בזה.

וביותר תמוה הדבר לפי ביאור רש"י בפטור שנים שעשאוהו כנ"ל משום דלאו אורחיה, ובשליחות הרי ודאי דרכו בכך. אמנם החלקת יואב (בהגה שם) מביא שבחור אחד העיר לו כן, ולכן האריך להוכיח מדברי הראשונים שדעת רש"י אינו מוסכם עליהם, ואף באופן ששנים עשו מלאכה כדרכה חייבים, עיין שם¹⁹.

איברא, שדבריו אלו של הכתב סופר אין להם הבנה אלא לפי דבריו הנ"ל (בסי' מא). שלכאורה יש להקשות, מה בכך ששלח ספק גדול, והרי הוא עצמו הביא כאן את דברי הבית מאיר, שלגבי איסור שבת אין שליחות, שכן האיסור הוא שינוח ולא שלא תיעשה מלאכה. אך לפי דבריו הנ"ל, שכל זה לא נאמר אלא בשליח נכרי, אבל בשליח ישראל שייך שליחות גם בשבת, מאחר שגופו של ישראל לא נח בשבת, מובן היטב מה שכתב שבמשלח את הספק גדול ספק קטן חייב²⁰.

שלח שני שלוחים שכל אחד יעשה חצי שיעור

בכרם חמד (שם) כתב ליישב את דברי רש"י באופן דומה לדברי הכתב סופר. שמדובר באופן שלח שני שלוחים לעשות בשבילו מלאכה, ושלח כל אחד שיעשה חצי שיעור, וביחד יהיה שיעור שלם, שכל שליח בפני עצמו אינו בר חיובא, מאחר שאינו עושה אלא חצי שיעור, ובפרט למאן דאמר (יומא עד:). חצי שיעור מותר מן התורה, אבל המשלח חייב, שכל המלאכה מתייחסת אליו, וזהו 'אפילו על ידי אחרים'.

פטור שליחות בשבת מצד שנים שעשאוהו

החלקת יואב (או"ח סי' יד) והקהלות יעקב (שם) יצאו לחדש חידוש גדול, לבאר באופן אחר מדוע לא שייך לאסור אמירה לעכו"ם בשבת מטעם שליחות, שלענין איסור שבת, אף אם נאמר ששייך בזה שליחות לדבר עבירה, מכל מקום היה פטור, מצד דין שנים שעשאוהו שפטורין בשבת. והוא על פי מה שכתב התוספות רי"ד (קידושין מב:). שגם אם היה הדין שיש שליח לדבר עבירה, אף שלא נפטר המשלח, מכל מקום גם השליח חייב, אלא שמחייבים גם את המשלח²¹. ולפי זה גם אם נאמר שיש בשבת שליחות, מכל מקום לא היה חייב בעובר על ידי שליח, שמאחר שהאיסור גם על השליח וגם על המשלח, אם כן המעשה מתייחס לשניהם, והרי זה כשנים שעשאוהו שפטורין.

ובקהלות יעקב כתב עוד, שאף איסור דרבנן לא יהיה בזה, מאחר שזה שבות דשבות, שגם אם יש שליחות לנכרי אין זה אלא מדרבנן, שמן התורה ודאי אין שליחות לנכרי, וגם שנים שעשאוהו מותר מן התורה, ואינו אסור

טו) החלקת יואב בהגה שם מביא שבחור אחד הקשה לו, שאם כדבריו שהמשלח נחשב כשנים שעשאוהו, למה הוצרכו בקידושין (מג). ללמוד שאין שליחות בשחוטין חוץ, מהפסוק (ויקרא יז: ד) דם יחשב לאיש ההוא - הוא ולא שלוחו, והרי בין כך פטור מצד מה שמבואר שם ששנים שאחזו בסכין ושחטו פטורין, והרי המשלח הוא כשנים ששחטו. ומתוך החלקת יואב, שאכן לזה שהמשלח פטור אין צריך לימוד מיוחד, שכן פטור מצד שנים שעשאוהו, והפסוק לא נצרך אלא לחייב את השליח, שאם היו אומרים שיש בזה שליחות, היה מקום לומר שאף המשלח פטור, מכל מקום גם השליח פטור, מאחר שהמעשה שלו מתייחס אל המשלח, ועל כן צריך לימוד מיוחד שהשליח חייב.

[ואף שהוא עצמו כתב שלגבי השליח מתייחס המעשה כולו אליו, מכל מקום היה מקום לומר כאן שהשליח פטור, מאחר שהיה שוגג, ובשוגג יש לפטור את השליח, מאחר שהמעשה מתייחס גם אל המשלח, ואף במקום שהמשלח פטור מחמת שנים שעשאוהו, ולזה צריך לימוד מיוחד לחייב את השליח].

שה מתייחס גם אליו, מאחר שהוא עושה את העבירה, עיין שם.

יב) עיין שם מה שכתב ליישב. אלא שבעצם הדבר יש לעיין, שיתכן לומר שגם מי שעדיין לא קיבל עליו את השבת גם כן נחשב בר חיובא, הואיל וגם הוא הרי יכול להתחייב במצות שבת כמשלחו. ורבי עקיבא איגר (הגהות על ש"ע או"ח סי' רסז; וראה שו"ת מהר"ק סי' קצד) נסתפק בסברא זו, האם מה שבידו להביא עצמו לידי חיוב לקבל עליו שבת, עושה אותו לבר חיובא.

יג) ואחד המקורות של החלקת יואב הוא מדברי התוספות (צג). כנ"ל, אמנם כבר הארכנו למעלה שיש לדחות שהתוספות לא כתבו כן אלא לענין זה יכול וזה אינו יכול.

יד) גם בקובץ שמוענות (בבא מציעא אות ח) נתקשה כעין זה בדברי הר"ן, עיין שם שהאריך בזה. אולם האחרונים (פני יהושע קידושין שם; רש"י חולין ל:). פירשו שם את קושיית הגמרא וכי כל הקהל כולן שוחטין באופן אחר דלא כהר"ן, שבמציעא לא יתכן שכל הקהל ישחטו את הקרבן ביחד.

טז) ומכל מקום במצוה לאחר גדול לעזור עימו במלאכה כתב שלא שייך שליחות כנ"ל, שיש גוף הישראל נח, שלא נעשה כלל מלאכה על ידי ישראל, שכן היה שנים שעשאוהו.

יז) ובפרט לפי מה שכתבו כמה אחרונים (הכס צני"ס פ: צל"ח ברכות מא). שלכולי עלמא אין איסור חצי שיעור מן התורה אלא באיסורי אכילה, ואם כן באיסורי שבת אין איסור חצי שיעור מן התורה, ואכמ"ל.

יא) וכן כתב הש"ך (ח"מ סי' רצב ס"ק ד) בשם אביו לענין שליחות יד, שמבואר בקידושין שם שיש בזה שליחות לדבר עבירה, שמכל מקום גם השליח חייב. וראה בקהלות יעקב (שם) מה שכתב לחלק בין שליחות יד למעילה בזה, שלענין מעילה שגם כן נתרבה שיש בו שליחות לדבר עבירה כמבואר שם, שם רק המשלח חייב ולא השליח, מאחר שבמעילה רק הנתן הוא עושה את ההוצאה לחולין ולא המקבל, מה שאין כן בשליחות יד ובשאר איסורים שיש בזה מעשה איסור, אם יש בזה שליחות, אף שמתייחס המעשה למשלח, מכל מקום גם השליח חייב,

בני אדם בעשר מקלות פטורין, שיש פטור שנים שעשאוה ברציחה, והוא הדין אם שני אנשים הרגו ביחד בשוגג שפטורים מגלות, ולכן אי אפשר לחייב את הבית דין בגלות, כיון שנחשב כמעשה שניהם. ומבואר כסברא הנ"ל, שהשולח שליח לעשות איסור נחשב הדבר כנעשה על ידי שניהם, ובמקום ששנים שעשאוה פטור, פטור גם בזה.

וראיתי להגאון רבי ישראל אדלשטיין (קובץ ישא מדברותיך, ויקהל) שתמה על הפרי יצחק, שעדין אין בזה כדי ליישב, שאם כדבריו ששליחות נחשבת לשנים שעשאוה, אם כן גם השליח בית דין לא יתחייב גלות, מאחר שעשה את הרציחה ביחד עם הבית דין, והרי זה כמו עשרה שהכו שפטורים. ומזה רצה להוכיח נגד כל היסוד הנ"ל, שאין שליחות דומה לשנים שעשאוה, שבשנים שעשאוה כל אחד לא עשה

מעשה שלם, מה שאין כן בשליחות מתייחסת הפעולה בשלימותה לכל אחד.

אמנם לפי הדברים האמורים, שיש חילוק בין השליח למשלח, מובנים היטב דברי הפרי יצחק, שאף אמנם שהבית דין פטורים מגלות מחמת שנים שעשאוה, שהפעולה מתייחסת גם לשליח, אבל כלפי השליח שהוא עשה את המעשה עצמו, הרי הוא נחשב ליחיד העושה, וגולה.

חילוק בין שנים שעשאוה בשבת לרציחה

אולם בעצם דברי הפרי יצחק יש להעיר, שהחלקת יואב - שכאמור חידש לגבי שבת ששליחות הוא כשנים שעשאוה - בעצמו כתב, שאף שגם ברציחה מצינו פטור בשנים שעשאוה כנ"ל, מכל מקום בשולח שליח להרוג את הנפש, לשמאי הסובר שיש שליח לדבר עבירה, לא יפטור המשלח מצד שנים

שעשאוה, שהרי הרשב"א (בבא קמא נג:) כתב שאם לקחו שנים מקל אחד והרגו חייבים, והשולח שליח לא גרע משנים שהרגו במקל אחד. ורק בשבת, שבזה הדין שאפילו שנים אוחזים בקולמוס פטורין, בזה יש לומר שגם בשליחות נחשב הדבר לשנים שעשאוה, מאחר שהחיוב בא על ידי שני אנשים.

לפי זה חזרה לכאורה קושיית הקצות למקומה, למה אין הבית דין חייבים גלות, אם לא שייך בזה שנים שעשאוה. וכן דחה הדבר אברהם (ח"א סי' כ), אחר שגם הוא רצה לתרץ בתחילה כנ"ל, מדברי הרשב"א הנ"ל. אך כתב שם שדברי הרשב"א מחודשים, ומהתוספות (בבא קמא נג: ד"ה לענין כופר) והרמב"ם (הל' רוצח ושמירת הנפש פ"ד ה"ז) משמע שגם בהכוחו בבת אחת באותו מקל פטורין ואכמ"ל, ולפי זה יש לפטור גם ברציחה שליחות מדין שנים שעשאוה.

שפוסקים להלקותו כך מוטל על השליח להלקות, אבל עצם ההלקאה אינה בשליחות בית דין.

ששליח בית דין אינו נחשב לשלוחם של הבית דין לענין ההכאה כלל, אלא הבית דין פוסקים להלקותו, וכפי מה

(טז) אמנם הפרי יצחק כתב שם עוד תירוץ על קושיית הקצות החושן בשם רבו רבי ישראל סלנטר, שחידש

♦ תמצית השיעור ♦

- לסמ"ג אמירה לעכו"ם אסור מה"ת. ומקורו ממכילתא.
- קושיית שו"ת פני יהושע, מדוע אין איסור אמירה לעכו"ם מצד שליחות, שהרי אינו בר חיובא.
- לבית מאיר וחתם סופר אין שליחות בשבת, שהרי יש כאן מנוחת ישראל.
- בנימוקי יוסף משמע שיש שליחות. וכן דעת הפנים יפות.
- כתב סופר מחלק, שבגוי אין שליחות, ובישראל יש, שנעשתה מלאכה על ידי ישראל.
- כתב סופר מבאר דברי רש"י איסור על ידי אחרים, כשהמשלח עשה מלאכה יחד עם השליח. ודחה שלפי הבית מאיר בין כך פטור.
- שוב מבאר, באופן ששלח ספק קטן, שהשליח פטור מצד ספק בר חיובא, אבל למשלח אסור מצד ספיא דאורייתא.
- הכתב סופר לשיטתו שבשליח ישראל יש שליחות בשבת.
- כרם חמד מבאר דברי רש"י, בשלח שני שלוחים, כל אחד לחצי שיעור.
- לחלקת יואב וקהלות יעקב, אף אם יש שליחות בשבת, פטור מצד שנים שעשאוה.
- קהלות יעקב מבאר, שלולא אמירה לעכו"ם לא היה איסור אפילו מדרבנן.
- להנ"ל מובן הדין שמי שקיבל את השבת מותר לומר למי שלא קיבל.
- יש לחלק, שבשליחות כל אחד עושה מעשה שלם ולא כשנים שעשאוה.
- חילוק החלקת יואב, שכלפי השליח נחשב מעשה שלם, וכלפי המשלח כשנים שעשאוה.
- כפרי יצחק שמה שאין בית דין גולין על שליחם שהמית הוא משום שנים שהרגו.
- מה שהשליח בית דין גולה, מובן להנ"ל, שכלפי השליח הוא מעשה שלם.
- יש לחלק, אף אם בשבת הוא כשנים שעשאוה, ברציחה לא גרע משנים שהרגו במקל אחד.

מן הבאר

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

בענין ברכת רעם וברק אחר כדי דיבור (באר יעקב חלק ב' - פרשת נח)

- יש שדייקו מירושלמי להלכה שאין לברך על רעם וברק אלא תוך כדי דיבור.
- לט"ז רק לכתחילה מברך תוך כדי דיבור, אבל בדיעבד מברך אף אחר כך.
- במגן גבורים שזה רק אם לא היה ראוי בשעת מעשה, אבל אם היה ראוי אינו מברך אחר כדי דיבור.
- בירך אחר כדי דיבור ושוב שמע רעם, אם רק מספק אין מברכים אינו מברך, אך אם הוא מעיקר הדין חוזר ומברך על השני.
- לשבילי דוד אם שח קודם ברכה חוזר ומברך, קל וחומר מברכת הנהנין, ולגריש"א והגר"ח ק אינו חוזר, והביאור שכאן עדיין עומד לפני הברכה.
- אפשר לברך תוך כדי דיבור מגמר הרעם.
- שיעור כדי דיבור שלש או ארבע תיבות, ומשנה ברורה מכריע שהשיעור הוא אמירת שלש תיבות.
- ברעם וברק היה נראה לברך משום ספק ספיא, אך במשנה ברורה שאין ספק ספיא בברכות.